

JACEK SOŁTYS
Politechnika Gdańska

STRATEGIE ROZWOJU OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH MIAST NA OBSZARACH PERYFERYJNYCH POLSKICH REGIONÓW

Abstract: Development Strategies of Functional Urban Areas on Peripheral Areas of Polish Regions. The article concerns strategies of 12 functional urban areas (FUAs) in the Polish peripheral areas, *i.e.* located outside FUAs of the capitals of voivodeships (regions). The purposes of the research were the following: (1) finding the factors that were the basis for the development of the planned strategies, (2) recognition and evaluation of the strategies (3) increasing the knowledge concerning strategic planning: methods and the most common flaws. Research methodology involved the analysis of the strategic plans. These plans not sufficiently emphasize the specificity of the areas. The development of MOF can contribute to the development of parts of the peripheral areas.

Keywords: Development strategies, functional urban areas, peripheral areas, strategic planning, territorial development.

Wprowadzenie

W dokumentach Unii Europejskiej coraz bardziej akcentuje się terytorialne i zintegrowane podejście do polityki wsparcia prowadzonej w ramach polityki regionalnej. Dotyczy to zwłaszcza miast wraz z ich otoczeniem funkcjonalnym. Z podejściem tym zgodne jest rozwiązanie na krajowym poziomie planowania w Polsce. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* [2011] (dalej: KPZK) wprowadziła pojęcie *obszarów funkcjonalnych*, m.in. – *miejskich obszarów funkcjonalnych* (MOF). Powyższe podejście związane jest z teorią rozwoju terytorialnego, która bazuje na terytorium, przyczyniającym się do integracji aktorów ekonomicznych, w tym na czynnikach endogenicznych, nie wykluczając powiązań zewnętrznych niezbędnych dla trwałości rozwoju [Jewtuchowicz 2016].

Największe szanse rozwoju mają obszary funkcjonalne (OF) miast wojewódzkich, zwłaszcza metropolitalne. Pojawia się pytanie o możliwości i czynniki rozwoju pozo-

stałych obszarów, zwanych tu peryferyjnymi. Można postawić hipotezę, że ośrodki regionalne, subregionalne i niektóre lokalne mogą odegrać rolę aktywizującą te obszary.

Przedmiotem opracowania są strategie rozwoju¹ wybranych 12 MOF na obszarach peryferyjnych województw. Ich badanie kontynuuje dotychczasowe studia autora dotyczące planowania strategicznego i uwarunkowań aktywizacji obszarów peryferyjnych. Celami badań było:

- Poznanie czynników, które są podstawą rozwoju planowanego w strategiach i ocena, w jakim stopniu są rozpoznane ich konfiguracje.
- Poznanie strategii (ich zakresu, działań) oraz oceny: ich spójności, adekwatności do skali obszaru, zgodności z teorią rozwoju terytorialnego i wpływu na rozwój obszaru peryferyjnego.
- Wzbogacenie wiedzy dotyczącej planowania strategicznego: stosowanych metod, popełnianych błędów.

Metody badawcze objęły: analizy badanych strategii (analizy spójności, konfrontacje z teorią rozwoju terytorialnego i z zasadami planowania strategicznego [Gordon 1998; Noworól 1998; Pierścionek 2003; Sołtys 2008], zestawienia porównawcze i proste analizy ilościowe oraz typologię obszarów z punktu widzenia zasięgu aktywizacji obszarów peryferyjnych.

1. Dobór obszarów i ich cechy

W październiku 2016 r. 37 MOF posiadało strategie dostępne w sieci internetowej. Założono, że przedmiotem badań będzie 1/3 tych strategii, czyli 12, w tym wszystkie strategie sześciu MOF położonych na obszarach o złej lub bardzo złej dostępności (powyżej 90 min) do ośrodków wojewódzkich według KPZK [*Koncepcja ...* 2011]. Pozostałe MOF dobrano w taki sposób, aby reprezentowane były różne województwa. Dano przy tym preferencję dla MOF ośrodków większych i MOF wieloosrodkowych. Nie włączono do badań strategii MOF Płocka i MOF legnicko-głogowskiego, ponieważ główny czynnik rozwoju (zlokalizowany tam przemysł) jest znany. Listę i charakterystykę badanych MOF zawiera tab. 1. Są one zróżnicowane: obejmują 3-22 gmin, na poziomie powiatu od jego części do prawie 4 powiatów, mają 84-416 tys. ludności. Rdzeniami są ośrodki różnej rangi.

¹ Nazwę tę autor uważa za błędną, choć zawartą w *Ustawie* [2006] i tytułach dokumentów. Strategia jest planem działania, właściwe byłyby nazwy: *strategia zarządzania rozwojem* lub *wspomagania rozwoju*.

Tabela 1

Wybrane MOF i ich cechy

Województwo	MOF określone przez ich rdzenie	Ranga ośrodka*	Liczba		Ludność	Uwagi
			gmin	powiatów		
Dolnośląskie	Wałbrzych	S	22	2+	416	d ZIT
	Jelenia Góra	R	18	2+	210	d ZIT
Kujawsko-pomorskie	Grudziądz	R	6	<1+	132	OSI
Lubelskie	Chełm	S	3	<1	84	
Mazowieckie	Radom	R	13	1	369	d
Opolskie	Kluczbork, Namysłów, Olesno (KNO)**	L			178	
Podkarpackie	Przemyśl	S	6	<1	108	
Pomorskie	Słupsk	R	6	<1	156	d
Świętokrzyskie	Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna Trójmiasto nad Kamienną – (TnK)	SSL	3	3	284	
Warmińsko-mazurskie	Elk	S	5	1	89	d
Wielkopolskie	Kalisz, Ostrów Wlkp. (KO)	RS	21	3	359	ZIT
Zachodnio-pomorskie	Koszalin, Kołobrzeg, Białogard (KKB)	RSL	19	<4	299	d ZIT

*Według *Koncepcji ...* [2011]

** w nawiasach skróty używane w dalszym tekście

R – regionalny, S – subregionalny, L – lokalny; < – niecały powiat, + – część kolejnego powiatu; d – położenie na obszarach o złej lub bardzo złej dostępności do ośrodków wojewódzkich według *Koncepcji...* [2011]; ZIT – strategia zintegrowanych inwestycji terytorialnych, OSI – obszar strategicznej interwencji.

Źródło: [*Koncepcja ...* 2011; Brzostowski *et al.*; Cieśla *et al.* 2014; *Zintegrowana...* 2014, 2015a, b, c, d, e, 2016a, b; Prudzienica, Pyzik 2015; *Strategia ...* 2016].

2. Czynniki rozwoju MOF

Głównym źródłem informacji były listy mocnych stron do analizy SWOT. Brak jest takich list dla Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. Uzupełniającym źródłem informacji były inne treści diagnostyczne. Wadą powyższych list jest niedostatek relatywizacji czynników, czyli rozpoznawania ich przez odniesienia do obszarów konkurencyjnych. Na niektórych listach jako silne strony wymieniane są zasoby i zjawiska występujące w wielu obszarach, np.: *wzrost liczby przedsiębiorstw, wdrażanie doradztwa zawo-*

dowego, brak barier ekofizjograficznych, warunki korzystne dla rozwoju rolnictwa. Tymczasem za silne strony należy uważać te zasoby i umiejętności, w których dana organizacja (tu: MOF) ma przewagę nad konkurentami [Pierścionek 2003]. Niektóre czynniki sformułowane są zbyt ogólnie, np. *korzystne położenie geograficzne*.

Jeśli takie same lub bardzo podobne czynniki w różnych badanych dokumentach były różnie sformułowane, na potrzeby analiz i poniższych prezentacji ujednociono je. Jako mocna strona najczęściej (w 9 strategiach) występuje atrakcyjność inwestycyjna (tereny inwestycyjne, w tym specjalne strefy ekonomiczne). W połowie badanych strategii wymieniane są zasoby dla rozwoju turystyki i potencjał środowiska przyrodniczego, w mniejszej liczbie strategii (w nawiasach ich liczba z danym czynnikiem): szlaki tranzytowe (4), tradycje przemysłowe (2), uczelnie wyższe (2). W pojedynczych strategiach wymieniane są jako mocne strony: ekologiczne i rozwinięte rolnictwo, warunki korzystne do rozwoju rolnictwa, korzystne warunki naturalne do rozwoju OZE, rozwinięta gospodarka leśna. Powyższe czynniki występują na wielu obszarach poza badanymi MOF, nie są zatem specyficzne, ale mogą być wykorzystywane jako czynniki rozwoju gospodarczego danych obszarów.

Za rzadką mocną stroną można uznać: położenie przygraniczne wskazane w 4 MOF, tym bardziej, gdy uwzględnia się specyfikę granic: w dwóch MOF jest to granica z Czechami, w dwóch – granica Unii Europejskiej z Ukrainą. Specyficzne mocne strony stanowią: bogate dziedzictwo kulturowe (3) i walory krajobrazu (2). Co prawda, obszarami z takimi czynnikami jest wiele, ale każdy krajobraz jest unikalny i unikalne są zasoby dziedzictwa kulturowego w poszczególnych MOF. Za specyficzne (rzadkie) mocne strony można też uznać: nadmorskie położenie (2), potencjał dla rozwoju turystyki rehabilitacyjno-uzdrowiskowej (2), wody geotermalne (2), wielonarodowość i różnorodność kulturową (2), zmodernizowany port morski, skalę (domyślnie: dużą) rozwoju sektora metalowo-odlewniczego, oryginalne produkty turystyczne, działalność Klastra Turystycznego Szwajcaria Bałtowska.

Niektóre mocne strony wskazane w nielicznych dokumentach mogą nimi być, lecz trudno to potwierdzić bez analiz porównawczych z innymi obszarami. Są to: aktywność władz lokalnych we współpracy, działalność organizacji pozarządowych i obecność liderów społecznych, rozwijająca się infrastruktura rekreacyjno-sportowa i oferta kulturalna, wysoka aktywność inwestycyjna sektora MŚP.

W badanych strategiach, jak i wielu innych, niektóre czynniki błędnie figurują na listach szans i zagrożeń, zgodnie z potocznym rozumieniem tych słów, kojarzących się z możliwą przyszłością, a nie z otoczeniem. Udział błędów wynosi 17-62%, średnio 36%.

O specyfice (unikalności) obszarów decydują jednak kombinacje czynników, słabo rozpoznawane w badanych strategiach, najlepiej w OF Chełma. Niektóre tylko dokumenty posiadają syntezę diagnozy poza listami czynników (w tym np. listy potencjałów, problemów), przeważnie poszczególne sfery ocenione są oddzielnie. Do badania kombinacji czynników w analizie SWOT służą macierze relacji między

czynnikami, rzadko sporządzane w praktyce planowania strategicznego w jednostkach samorządowych. Spośród badanych strategii macierze są tylko w strategiach OF KNO i Słupska, a posłużyły tylko określeniu typu strategii, a nie treści strategicznych. Warto też zauważyć, że o potencjale terytorium według koncepcji rozwoju terytorialnego decyduje kombinacja jego zasobów [Jewtuchowicz 2016], natomiast „klasyczne” macierze SWOT nie badają kombinacji mocnych stron, lecz tylko związki czynników wewnętrznych z zewnętrznymi.

3. Treści strategiczne

Niedostatek syntetycznych ujęć rozpoznających specyfikę obszaru w diagnozie skutkuje brakiem jej eksponowania w treściach strategicznych, w tym w predysponowanych do tego wizjach i misjach. *Wizje*, występujące w 8 badanych strategiach, są dość krótkie (12-177 słów) i w większości bardzo ogólne, określające obszar np. jako atrakcyjny do zamieszkania i pracy lub o wysokiej jakości życia i dynamicznym rozwoju, otwarty na współpracę. Gospodarkę opisuje się np. jako opartą na synergii lokalnych potencjałów bez ich określenia, tylko cztery wizje konkretyzują profil gospodarczy obszaru. Wizja KKB OF opisuje tylko profil turystyczny, wizja Aglomeracji Jeleniogórskiej, poza turystyką (uzdrowiskową, SPA & WELLNESS oraz aktywną, wykorzystującą walory przyrodnicze), wskazuje innowacyjną gospodarkę opartą na współpracy ze środowiskami naukowymi [Prudzienica, Pyzik 2015]. Wizja MOF Słupska wymienia otwartość na morze oraz Słupsk jako silne centrum gospodarcze, usługowe, edukacyjne i kulturalne, powiązane z portem i uzdrowiskiem w Ustce [Cieśla *et al.* 2014]. Najbardziej konkretna jest wizja Chełmskiego OF, mówiąca o bogactwach naturalnych, położeniu w strategicznym przygranicznym miejscu, gospodarce opartej na wiedzy i przyciąganiu inwestorów, zwłaszcza w obszarze logistyki i transportu i tych, których oferta kierowana jest do krajów Europy Wschodniej [Strategia ... 2015b].

Misje sformułowano tylko w pięciu badanych strategiach, bardzo ogólnie. Tymczasem powinna ona mieć większość cech, jakich Ackof [1993] wymaga od deklaracji programowej firmy, czyli m.in. uwypuklać specyfikę i wyróżniające w otoczeniu zdolności, a także powinna być unikalna i emocjonalna [Strategia... 2005]. Tylko misja MOF Słupska wspomina o rozwoju turystycznym, w tym uzdrowiskowym i uwzględnianiu specyficznych uwarunkowań nadmorskiego położenia [Cieśla *et al.* 2014].

Zakres merytoryczny strategii definiowany jest przez *cele* strategiczne, ewentualnie priorytety lub obszary strategiczne. W 10 strategiach liczba celów strategicznych (czasem inaczej nazwanych) waha się od 3 do 6, spełniając wymóg, że nie powinno ich być zbyt wiele [Gordon 1998], gdyż po przekroczeniu 10 tracą wyrazistość [Noworól 1998]. W strategii Chełmskiego OF jest 20 celów strategicznych, w strategii OF KNO – 26. Zbyt mała liczba celów skutkuje jednak ich ogólnością. Ogólność wynika też z szerokiego zakresu strategii. Wszystkie strategie obejmują sferę społeczną, prawie

wszystkie – gospodarczą (brak jej w OSI Grudziądza), większość – ekologiczną, niektóre też instytucjonalną, infrastrukturalną i inne aspekty przestrzenne.

Najbardziej ogólnie sformułowany cel strategiczny to *rozwój społeczno-gospodarczy Radomskiego OF* [Strategia ... 2015c]. W trzech strategiach celem jest poprawa jakości życia, w pięciu – aktywne społeczeństwo, wymieniane są też inne jego cechy: wykształcone, zaangażowane, twórcze. Odnośnie do gospodarki w trzech strategiach jest mowa o innowacyjności, w trzech – o przedsiębiorczości, poza tym – o miejscach pracy, wykorzystaniu lokalnych potencjałów, warunkach dla inwestycji, w Słupsku – o funkcji turystycznej.

W strategiach o dużej liczbie celów są konkretniejsze cele gospodarcze, m.in:

- „Wzrost absorpcji BIZ (bezpośrednich inwestycji zagranicznych) oraz krajowego kapitału inwestycyjnego” [Strategia ... 2015d, s. 10].
- „Wzrost internacjonalizacji i współpracy sektora MŚP” [Strategia ... 2015d, s. 11].
- „Rozwój rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego” [Strategia ... 2015b, s. 101].
- „Rozwój i promocja turystyki” [Strategia ... 2015b, s. 104].

Przestrzeni dotyczą cele odnoszące się do dostępności komunikacyjnej, transportu i infrastruktury oraz takie cele, jak: *atrakcyjna przestrzeń, poprawa funkcjonalności, poprawa spójności terytorialnej, obszar zintegrowany przestrzennie*. Są też cele dotyczące sfery instytucjonalnej: *współpraca w ramach OF, wzmocnienie zdolności instytucjonalnych, obszar efektywnie zarządzany*.

Zasadnicze treści strategii obejmują niższy poziom celów i *działania* o bardzo zróżnicowanej liczbie (8-160). Wszystkie strategie planują rozwój transportu publicznego, w tym jego infrastruktury (np. węzły integracyjne, zatoki, przystanki), 10 strategii – poprawę atrakcyjności inwestycyjnej (w tym przygotowanie i uzbrajanie terenów), poprawę sieci komunikacyjnej, poprawę efektywności energetycznej (termomodernizacja, wymiana źródeł ciepła). Większość strategii planuje wsparcie miejscowego biznesu, wzrost wykorzystania OZE, rozbudowę sieci wodno-kanalizacyjnych, rewitalizację, poprawę edukacji, w tym jej infrastruktury, rozwój szkolnictwa zawodowego, aktywizację społeczną. Połowa strategii wymienia: wsparcie innowacyjności, rozbudowę systemu gospodarki odpadami, konserwację i wykorzystanie obiektów dziedzictwa kulturowego.

Niektóre strategie zawierają listy przedsięwzięć w podziale na te do realizacji w trybie pozakonkursowym i konkursowym. Wskazywane są przedsięwzięcia skonkretyzowane lub przykładowe.

4. Analiza wyników

Niedostatek rozpoznania unikalnych kombinacji czynników rozwojowych, zwłaszcza atutów, stanowiących o potencjale obszarów jako terytoriów skutkuje niedostat-

kiem wykorzystania ich specyfiki jako podstawy strategii. Trudno zatem dostrzec zgodność z teorią rozwoju terytorialnego z wyjątkiem działań sprzyjających integracji podmiotów gospodarczych.

Powszechność błędów w sporządzaniu analizy SWOT skłania do refleksji nad zasadnością i sposobem stosowania w jednostkach samorządowych tej metody, powstałej na potrzeby biznesu. Z wyjątkiem dwóch strategii brak jest macierzy relacji między czynnikami, a te, które są, nie służą, jak w biznesie, określaniu domeny (pól konkurencji) i budowie strategii na podstawie maksymalnego dopasowania czynników wewnętrznych do otoczenia [Pierścionek 2003]. W jednostkach samorządowych takie zastosowanie analizy SWOT dotyczyłoby głównie sfery gospodarczej, tymczasem w badanych strategiach większość treści dotyczy innych sfer: społecznej, przyrodniczej, infrastrukturalnej. Wiąże się z tym charakter części badanych dokumentów stanowiących bardziej plany rozwoju lokalnego (kompleksowe, ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb, modernizację, rozwiązywanie obecnych problemów i uzupełnianie braków), niż strategię (selektywne, koncepcyjne, ukierunkowane na realizację wizji rozwoju w konkurencyjnym otoczeniu).

Wykorzystywanie teorii rozwoju terytorialnego wymaga rozpoznawania unikalnych kombinacji czynników. Służyć temu mogą macierze SWOT, lecz wzbogacone o badanie relacji ze sobą czynników wewnętrznych: atutów ze słabościami, synergii atutów. Alternatywnym do macierzy i bardziej czytelnym narzędziem byłyby schematy blokowe zależności między czynnikami.

Większość treści strategicznych jest spójnych z diagnostycznymi, choć ogólności wielu sformułowań utrudnia ocenę. Są też i treści nieadekwatne do cech danego obszaru, np. wsparcie B+R, transferu technologii i współpracy środowisk akademickich z przedsiębiorcami w obszarach, w których wyższe uczelnie mają charakter zawodowy. Nadmierną rolę przypisuje się w niektórych strategiach liczbie firm i tworzeniu nowych. Od liczby firm, w większości jednoosobowych, a więc bardzo słabych, ważniejszy dla rozwoju jest ich potencjał i bardziej efektywne może być wspieranie dobrze ocenionych przedsięwzięć rozwojowych firm istniejących niż tworzenia nowych. W szczególności, jako niespójne wewnętrznie ocenia się wsparcie na założenie innowacyjnych firm, głównie osób młodych, długotrwale bezrobotnych. Wątpliwa jest bowiem zdolność takich osób do bycia przedsiębiorcami i tworzenia innowacji.

Adekwatność planowanych działań do skali obszaru oceniono przez odpowiedź na pytanie, czy niezbędne było ujmowanie ich w danej strategii, czy mogły być one przedmiotem strategii gminnych. Większość działań ocenia się jako uzasadnione w badanych strategiach, bardziej właściwe w skali MOF niż poszczególnych gmin. Wynika to ze skali przedmiotu działań, takich jak np. rozwój sieci transportu i transportu publicznego, budowa systemu tras rowerowych i szlaków turystycznych, wspieranie powiązań gospodarczych (klastrów), rozwój sieciowych produktów turystycznych. Wiele działań rozwija funkcje centralne na rzecz całego obszaru i to też uzasadnia ujmowanie ich w strategiach MOF. Niektóre planowane działania mogłyby być jednak

realizowane samodzielnie przez poszczególne gminy. Także i dla nich przeważnie można znaleźć uzasadnienie: wspólna realizacja obniża koszty, np. cenę zamawianej usługi i ułatwia pozyskanie funduszy. Było ono prawdopodobnie głównym motywem sporządzenia większości strategii, a kierunki wsparcia przewidziane w dokumentach UE oraz rządowych i regionalnych programach operacyjnych rzutowały w wielu przypadkach na profil działań.

Rozwój MOF może przyczynić się do aktywizacji części obszarów peryferyjnych, jeśli strategie okażą się skuteczne. Zasięg aktywizacji zależy od rozmieszczenia w przestrzeni MOF czynników rozwojowych oraz ich rodzaju i wynikającego z tego sposobu aktywizacji. Analizy w tych aspektach poszczególnych MOF pozwoliły wyróżnić następujące ich typy:

1. Potencjał i rozwój skoncentrowane w rdzeniu obszaru. Aktywizacja otoczenia głównie przez dojazdy do pracy i w ich zasięgu, znacznie mniejszym niż obszar peryferyjny otaczającej części województwa. Są tu podtypy:
 - a. MOF mniejszy od obszaru aktywizowanego (chełmski, przemyski).
 - b. MOF w przybliżeniu zbieżny z obszarem aktywizowanym, np. obejmujący powiat (radomski, elcki).
 - c. OSI grudziądzki, w którego strategii nie widać wzrostu gospodarczego.
2. MOF zawierający istotne zasoby w rdzeniu i poza nim, np. walory turystyczne, surowce mineralne, port – które strategia zakłada wykorzystać (dodatkowa aktywizacja oprócz dojazdów do pracy). Może zaktywizować większą część obszaru peryferyjnego regionu niż typ 1., mniejszą niż 3 (jeleniogórski, wałbrzyski, śląski).
3. MOF 2-3-ośrodkowy; aktywizacja otoczenia jak w typie 1. (aglomeracja kalisko-ostrowska), jak w typie 2. (KKB OF) lub o cechach pośrednich (OF TnK, OF KNO). Możliwa aktywizacja znacznej części obszaru peryferyjnego regionu.

Podsumowanie

Realizując postawione cele badawcze, poznano czynniki, które są podstawą rozwoju planowanego w strategiach, rozróżniając czynniki występujące w wielu obszarach i specyficzne. W badanych dokumentach w niewielkim stopniu rozpoznawane są konfiguracje czynników, a to one przede wszystkim decydują o specyfice zasobu terytorialnego. Niedostatek dostrzegania tej specyfiki skutkuje niedostatkami jej wykorzystania jako podstawy strategii budującej przewagę konkurencyjną. Idea miejskich obszarów funkcjonalnych stanowi transfer na grunt polski koncepcji rozwoju terytorialnego, ale nie widać nawiązania do tej koncepcji w praktyce planistycznej. Wynikać to może z charakteru części dokumentów, bardziej zbliżonych do planów rozwoju lokalnego niż strategii.

Zakresy strategii są różne, w dużym stopniu skorelowane ze skalą obszaru, ale niektóre z nich obejmują też działania właściwe do realizacji na poziomie gmin. Włączenie ich do strategii wiąże się zapewne z pozyskiwaniem środków finansowych i efektywnością ich wykorzystywania. Większość działań strategicznych jest spójnych z diagnozą, choć zdarzają się i działania nieadekwatne do cech obszaru.

Rozwój MOF może przyczynić się do aktywizacji części obszarów peryferyjnych. Rozpoznano kilka typów MOF różniących się strukturą przestrzenną i zasięgiem możliwej aktywizacji.

Badania wzbogaciły wiedzę dotyczącą praktyki planowania strategicznego, w tym popełnianych błędów. Obecne w wielu strategiach błędy metodyczne w analizie SWOT i brak badania relacji między czynnikami skłaniają do refleksji nad zasadnością i sposobem jej stosowania w jednostkach samorządowych. Wizje są przeważnie za krótkie, i wizje i misje za ogólne, rzadko wykorzystywane do eksponowania specyfiki obszarów. Liczba celów strategicznych w dwóch strategiach jest za duża, w większości – za mała, skutkująca zbytnią ogólnością.

Rekomenduje się praktyce planistycznej rozpoznawanie specyficznych kombinacji czynników rozwojowych przez stosowanie macierzy SWOT wzbogaconych o badanie relacji ze sobą czynników wewnętrznych lub zastąpienie macierzy schematami blokowymi.

Proponuje się jako przedmioty przyszłych badań:

- strategię innych MOF wraz z oceną stopnia, w jakim nawiązują do teorii rozwoju terytorialnego;
- stan świadomości władz i innych uczestników prac nad strategią co do specyfiki zasobów obszaru i specyfiki planowania strategicznego;
- realizację strategii, w tym osiągnięte efekty i zasięg aktywizacji.

Literatura

- Ackoff R., 1993, *Zarządzanie w małych dawkach*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Brzostowski N., Glińska E., Kasperowicz A., Krot E., Poskrobko K., Powichrowska B., Sidorczuk-Pietraszko E., Waclaw B., *Zintegrowana strategia rozwoju elckiego obszaru funkcjonalnego na lata 2014–2025*. Instytut Transferu Wiedzy i Innowacji Sp. z o.o. Centrum Wspierania Rozwoju Gospodarczego i Społecznego, Ekoinwestycje Sp. z o.o.
- Cieśla S., Gabory A., Karłowski M., Kotliński A., Rosiak Ż., Sawicki J., Tylikowska B., 2014, *Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego miasta Słupska na lata 2014- 2020*. Projekt, IPC Instytut Badawczy, Wrocław.
- Gordon G. L., 1998, *Strategiczny plan dla gminy. Jak osiągnąć sukces*. Agencja Rozwoju Komunalnego, Warszawa.
- Jewtuchowicz A., 2016, *Terytorium i terytorializacja w europejskiej polityce rozwoju regionalnego*. „Studia Prawno-Ekonomiczne” t. 98.

- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2011, MRR, Warszawa.
- Noworól A., 1998, *Instrumenty zarządzania rozwojem miasta*. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Oddział, Kraków.
- Pierścionek Z., 2003, *Strategie konkurencji i rozwoju przedsiębiorstwa*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Prudzienica M., Pyzik A., 2015, *Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na lata 2014-23*. Jelenia Góra.
- Sołtys J., 2008, *Metody planowania strategicznego gmin z uwzględnieniem aspektów przestrzennych i rozwoju zrównoważonego*, Seria Monografie nr 87, Wyd. Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.
- Strategia rozwoju gminy i miasta Alwernia: Raport z sesji strategicznej*, 2005, Fundacja Promocji Gospodarczej Regionu Krakowskiego, 1998, aktualizowana 2005, [<http://www.alwernia.pl/UserFiles/File/ALWERNIA-strategia%202005.pdf>].
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej*, 2014, Kalisz-Ostrów Wielkopolski.
- Strategia miejskiego obszaru funkcjonalnego Przemysł*, 2015a, Delta Partner Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych, Przemysł.
- Strategia Rozwoju Chelmskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2015-2020 z perspektywą do roku 2030*, 2015b, Lublin-Chełm.
- Strategia rozwoju miejskiego Radomskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF)*. Załącznik nr 5 – Streszczenie, 2015c, Ageron Polska.
- Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Kluczbork–Namysłów–Olesno 2015-2020*, 2015d.
- Strategia rozwoju obszaru strategicznej interwencji Grudziądzka i obszaru powiązanego z nim funkcjonalnie*, 2015e, Lider Projekt Sp. z o.o., Poznań.
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej*, 2016a.
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Koszalińsko–KołobrzESCO–Białogardzkiego Obszaru Funkcjonalnego*, 2016b, Lider Projekt.
- Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z 6 grudnia 2006 r.*, Dz. U. nr 227 z 2006 poz. 1658 z późn. zm.
- Zintegrowana strategia dla obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze – Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna w ramach porozumienia „Trójmiasto nad Kamienną”*, 2016, Ageron Polska International Consulting & Market Research.

EWA KUBEJKO-POLAŃSKA

Uniwersytet Rzeszowski

RZESZOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY W OBLICZU WYZWAŃ STAWIANYCH MIASTOM I GMINOM PRZYJAZNYM STARZENIU ORAZ ROZWOJU SREBRNEJ GOSPODARKI

Abstract: *Rzeszów Functional Area in the Face of Challenges Posed to Age-friendly Cities and Communities and the Concept of Silver Economy.* This paper attempts to identify areas of strategic intervention in the context of adapting cities and communities in Rzeszów Functional Area to the phenomenon of the ageing population. The analysis made it possible to identify areas of strategic actions in individual cities and communities that require additional investment and strategic thinking. Functional urban areas should be prepared to perceive the ageing process and the increasing number of seniors as a development opportunity (silver economy), and this should be done in a comprehensive way, and adequately to the pace of changes. **Keywords:** Age-friendly cities and communities, Functional Area, functional urban areas, Integrated Territorial Investments, Silver Economy.

Wprowadzenie

Dyskusja na temat prognoz demograficznych w Polsce jest w ostatnich kilku latach tematem obszernie analizowanym w dokumentach strategicznych wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego. Miasta i gminy woj. podkarpackiego, znajdujące się obecnie w dość korzystnej sytuacji demograficznej na tle innych regionów w Polsce, w perspektywie kilkunastu najbliższych lat zaczną coraz intensywniej odczuwać skutki zaawansowanych procesów starzenia się ludności [*Prognoza ludności...2014*].

Nie ma jednej uniwersalnej koncepcji rozwoju, która mogłaby proces starzenia się społeczeństwa uczynić katalizatorem pozytywnych zmian danej jednostki terytorialnej. Priorytetowym w tym kontekście, wydaje się patrzeć na kwestie rozwojowe przez pryzmat powiązań funkcjonalnych, *gdzie cele i instrumenty polityki rozwoju mogą być bardziej zróżnicowane i lepiej dostosowywane do specyfiki poszczególnych obszarów* [*Kryteria delimitacji...2013, s. 3*].

W przypadku miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) diagnozowanie i zaspokojenie potrzeb wynikających z przemian demograficznych, w dużej mierze leży w gestii samorządów i społeczności lokalnych. Dynamiczne przemiany demograficzne powodują konieczność wprowadzania do polityki rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych nowych strategicznych rozwiązań. Zaliczyć do nich należy z całą pewnością działania na rzecz tworzenia tzw. miast i gmin przyjaznych starzeniu (*age-friendly cities and communities*), co z kolei stwarza wiele możliwości wykorzystania szeroko rozumianego potencjału osób starszych, czyli koncepcji srebrnej gospodarki (*silver economy*). Te dwa obszary wyzwań, tj.: tworzenie miast i gmin przyjaznych starzeniu i rozwój srebrnej gospodarki, należy traktować komplementarnie, jako wzajemnie wzmacniające się ścieżki rozwoju. Realizacji strategii terytorialnych w tych obszarach służyć powinno m.in. zastosowanie instrumentu ZIT, co stwarza szansę na efektywne wykorzystanie interwencji publicznej.

W opracowaniu podjęto próbę określenia obszarów interwencji strategicznych w kontekście przystosowania miast i gmin Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF) do zjawiska starzenia się mieszkańców. Dokonano tego przez analizę części diagnostycznych oraz projekcyjnych wszystkich aktualnych strategii rozwoju 13 miast i gmin ROF oraz dokumentów strategicznych opracowanych dla kompleksowo rozumianego ROF. Celem przeprowadzonego badania była również weryfikacja, czy i w jakim stopniu władze lokalne poszczególnych miast i gmin podejmują konkretne ustalenia, dotyczące bezpośredniej eliminacji lub zmniejszenia negatywnych skutków starzenia się społeczeństwa oraz wykorzystania potencjału srebrnej gospodarki.

Wybór obszaru objętego analizą podyktowany był jego rolą w systemie osadniczym regionu i kraju. Na terenie ROF następuje kumulacja omawianych zjawisk związanych z przemianami demograficznymi, a jego wyzwaniem jest kreowanie rozwoju gospodarczego całego województwa [*Kryteria delimitacji...*, s. 4]. Zatem rozwijanie funkcji w sektorze srebrnej gospodarki jest istotnym obszarem strategicznych interwencji, mających na celu zapewnienie odpowiedniego miejsca Rzeszowa i jego obszaru funkcjonalnego w przestrzeni społeczno-ekonomicznej Polski.

1. Rozwój srebrnej gospodarki w miastach i gminach przyjaznych starzeniu

Zgodnie z definicją Globalnej Sieci Miast i Gmin Przyjaznych Starzeniu Światowej Organizacji Zdrowia (*The WHO Global Age-friendly Cities and Communities Network*), miasta i gminy przyjazne starzeniu to te, które wspierają aktywne starzenie się. Możliwe jest to przez zapewnienie optymalnych warunków ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i partycypacji w celu podniesienia jakości życia osób starzejących się. W praktyce dostosowuje się struktury i usługi, tak aby były dostępne osobom starszym i odpowiadały na potrzeby mieszkańców ze zróżnicowanymi potrzebami i możliwoś-

ciami [*Global Age-friendly Cities...*]. Zdaniem Żakowskiej [2014, s. 3] słowo *Age*, tworzące wyrażenie *Age-friendly Cities*, jest czasownikiem i określa proces starzenia się, w którym aktywny udział biorą przedstawiciele wszystkich pokoleń. Kubicki [2014, s. 7 i 8] zwraca ponadto uwagę na konieczność projektowania uniwersalnego i racjonalnego dostosowania przestrzeni publicznej oraz wskazania szans i zagrożeń, związanych z kreowaniem lokalnej polityki społecznej, nastawionej na potrzeby wszystkich mieszkańców. Zatem miasta i gminy przyjazne starzeniu, nie są jedynie przyjazne osobom starszym, ponieważ aktywne starzenie jest procesem trwającym całe życie.

Proces przystosowania poszczególnych miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych do nowych uwarunkowań demograficznych, powinien wiązać się z wykorzystaniem nowych ścieżek rozwoju społeczno-gospodarczego. Wdrażanie nowych, skutecznych rozwiązań wymaga strategicznego myślenia i zintegrowanych działań, które będą wykorzystywały również szeroko rozumiany potencjał osób starszych, czyli srebrną gospodarkę.

Pojęcie srebrnej gospodarki według Golinowskiej [2014, s. 19] ma dwa znaczenia. Pierwsze polega na ukazywaniu gospodarki ewoluującej w kierunku potrzeb starszej populacji, bez jej specjalnego – interwencyjnego – ukierunkowywania. Drugie ukazuje możliwość wykorzystania starzenia się populacji do takiego ukierunkowania rozwoju, w którym zmiana struktury potrzeb ludności oraz pewien wzrost ich aktywności, mogłyby stać się źródłem postępu i wzrostu gospodarczego. Obydwa komponenty srebrnej gospodarki, społeczny i ekonomiczny, są równie istotne. Badania jednak wskazują, że w wielu przypadkach rozumienie tej koncepcji sprowadza się do planowania rozwoju i zaspokajania potrzeb jej społecznego wymiaru [Kubejko-Polańska 2017]. Należy również podkreślić, że koncepcja srebrnej gospodarki definiowana jako *system ekonomiczny ukierunkowany na wykorzystanie potencjału osób starszych i uwzględniający ich potrzeby* [*Silver Economy Network...*], z czasem rozumiana jest coraz szerzej. Zdaniem Szukalskiego [2012, s. 7] prawdziwe myślenie w kategoriach srebrnej gospodarki zaczyna się wówczas, gdy następuje wyjście poza wąsko zdefiniowane grupy docelowe, tj. indywidualnych seniorów. Potencjalnymi klientami srebrnej gospodarki, poza jednostkami, powinny być również grupy i organizacje. Jest to istotne, ponieważ zaspokajane potrzeby, *to nie tyle potrzeby seniorów, ile struktur mających z seniorami do czynienia* [Szukalski 2012 s. 7].

Według ekspertów z Centrum im. Adama Smitha, polskie regiony dzięki srebrnej gałęzi gospodarki mogą zyskać nową specjalizację, a co za tym idzie pozytywny wymiar ekonomiczny [Rudnicka, Surdej 2013 s. 3]. Golinowska podkreśla, że wdrożenie tej koncepcji do strategii rozwoju regionu wymaga jednak ukierunkowania znacznej skali inwestycji infrastrukturalnych. Powyższe wymaga z kolei wzrostu możliwości oddziaływania władz województwa na lokalne decyzje w zakresie kierunków inwestowania oraz możliwości koordynowania działań o charakterze regionalnym zarówno

w wymiarze centralno-regionalnym, jak i regionalno-lokalnym [Golinowska 2014, s. 28].

W tym kontekście lokalny wymiar strategicznego planowania i realizacji koncepcji srebrnej gospodarki nabiera szczególnego znaczenia. Działania interwencyjne w projektowanych strategiach rozwoju miast i gmin zrzeszonych w miejskich obszarach funkcjonalnych, powinny być podyktowane priorytetami polityki wobec całego obszaru funkcjonalnego.

2. Problem starzenia się ludności w strategiach rozwoju miast i gmin Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

Świadomość władz lokalnych miast i gmin ROF, dotycząca istnienia kluczowego problemu, jakim jest starzenie się społeczeństwa, jest duża. Potwierdziła to analiza opisów sytuacji społeczno-gospodarczej wszystkich miast i gmin omawianego obszaru (zawartych w częściach diagnostycznych poszczególnych strategii rozwoju). W dziedzinie z nich starzenie się społeczeństwa zidentyfikowane zostało jako słaba strona w opracowanych dla poszczególnych jednostek terytorialnych analizach SWOT (tab. 1). Nie bez znaczenia jest to, że bariera ta określona została jednym z istotniejszych wyzwań polityki lokalnej w analizowanych dokumentach strategicznych dla kompleksowo rozumianego ROF, do których większość najnowszych strategii miast i gmin omawianego obszaru bezpośrednio nawiązuje.

Problem zwiększającej się liczby osób starszych, ze względu na swą skalę i nieuniknioną, musiał stać się przedmiotem dyskusji i zainteresowania zarówno społeczności, jak i władz lokalnych. Jednak rozrastający się dynamicznie *srebrny rynek*, w ani jednej gminie nie został uznany za szansę rozwoju społeczno-gospodarczego. W żadnym z analizowanych dokumentów nie znalazł się dosłowny zapis, że rozwój srebrnej gospodarki mógłby mieć wpływ na poprawę sytuacji gospodarczej poszczególnych miast i gmin, a tym samym całego regionu. W dokumentach strategicznych brak jest jakiegokolwiek odniesienia do potencjału wynikającego z przemian demograficznych. W żadnym dokumencie w ramach analizy SWOT nie określa się szans związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy, rosnącym zapotrzebowaniem na usługi społeczne i zdrowotne mieszkańców, czy też tworzeniem miast i gmin przyjaznych dla ludzi starszych.

Tabela 1

Analiza strategii rozwoju miast i gmin Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

Gmina	Dokument strategiczny	Starzenie się społeczeństwa zidentyfikowane jako słaba strona gminy	Srebrna gospodarka w obszarze szans rozwoju gminy	Działania strategiczne dedykowane seniorom
Miasto Rzeszów (m)	<i>Strategia Rozwoju Miasta Rzeszowa do 2025 roku</i>	Tak	Nie	Tak
Miasto Łańcut (m)	<i>Strategia Rozwoju Miasta Łańcuta na lata 2015-2020</i>	Tak	Nie	Tak
Boguchwała (mw)	<i>Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Boguchwała na lata 2008-2016</i>	Nie	Nie	Tak
Trzebownisko (w)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Trzebownisko na lata 2016-2022</i>	Tak	Nie	Tak
Łańcut (w)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Łańcut na lata 2008-2020</i>	Tak	Nie	Tak
Czarna (w)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Czarna do roku 2020 z perspektywą do roku 2030</i>	Tak	Nie	Tak
Chmielnik (w)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Chmielnik na lata 2008-2015</i>	Nie	Nie	Tak
Tyczyn (mw)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2008-2015</i>	Tak	Nie	Tak
Głogów Małopolski (mw)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Głogów Małopolski na lata 2014-2020</i>	Nie	Nie	Tak
Krasne* (w)	<i>Gminny Program Rewitalizacji Gminy Krasne na lata 2016-2022</i>	Tak	nd.	Tak
Świlcza (w)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Świlcza na lata 2015-2020</i>	Tak	Nie	Tak
Czudec (w)	<i>Strategia Rozwoju Gminy Czudec na lata 2016-2026</i>	Nie	Nie	Tak
Lubenia (w)	<i>Plan Odnowy Miejscowości Lubenia na lata 2013-2020</i>	Tak	Nie	Tak

* Gmina Krasne – opracowanie na podstawie *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Krasne na lata 2016-2022*.

m – gmina miejska, mw – gmina miejsko-wiejska, w – gmina wiejska

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 2

Obszary działań strategicznych w częściach projekcyjnych strategii rozwoju miast i gmin Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

Obszary działań	Miasto Rzeszów	Miasto Łańcut	Boguchwała	Trzebownisko	Łańcut	Czarna	Chmielnik**	Tyczyn**	Głogów Małopolski	Krasne*	Świlcza	Czudec	Lubenia
Przestrzenie publiczne i budynki	X	X X	X X	X X	X	X	X	X	X	X	X X	X X	X
Wsparcie społeczności i usługi zdrowotne	X X	X X	X X	X X	X	X	X						
Szacunek i integracja społeczna	X	X X	X	X	X	X	X	X		X			X
Transport	X	X		X					X		X X	X	
Komunikacja i informacja	X		X		X			X	X				
Partycypacja społeczna	X	X				X				X			
Partycypacja obywatelska i zatrudnienie													
Mieszkalnictwo													
OBSZARY	6	5	4	4	4	4	3	3	3	3	2	2	2
DZIAŁANIA	7	8	6	6	4	3	3	3	3	3	4	3	2

X – projektowane działanie lub zadanie strategiczne

* Gmina Krasne – opracowanie na podstawie *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Krasne na lata 2016-2022*.

** Gmina Chmielnik i gmina Tyczyn – opracowanie na podstawie strategii rozwoju obowiązujących do 2015 r.

W gminach trwają prace nad aktualizacją dokumentów strategicznych, które ukażą się w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wnioskując z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej, należałoby się spodziewać, że szeroko rozumiana srebrna gospodarka oraz kreowanie rozwiązań zgodnych z założeniami tzw. miast i gmin przyjaznych starzeniu, będzie polem działań strategicznych we wszystkich badanych jednostkach. W celu sprawdzenia, czy władze lokalne podjęły jakieś ustalenia dotyczące bezpośredniej eliminacji lub zmniejszenia bariery rozwoju, jaką jest starzenie się społeczeństwa, przeprowadzono ogólną analizę części projekcyjnych wszystkich dostępnych strategii rozwoju miast i gmin ROF. W przeprowadzonym badaniu uwzględniono jedynie te zakładane osiągnięcia i projektowane działania, które bezpośrednio odnosiły się do analizowanego problemu. W tym celu

wykorzystano osiem obszarów związanych z życiem w mieście lub gminie przyjaznej starzeniu, określanych również jako kluczowe aspekty przystosowania miast i gmin do zjawiska starzenia się mieszkańców [*Global Age-friendly Cities...*] (tab. 2).

Wdrożenie do strategii rozwoju koncepcji srebrnej gospodarki i koncepcji miast i gmin przyjaznych starzeniu, nie znalazło się w kompleksowym ujęciu w żadnym z analizowanych dokumentów. Żaden z 13 samorządów nie określił również tego obszaru jako strategiczny potencjał w celach priorytetowych. Założenie podjęcia konkretnych działań, mających na celu dążenie do rozwoju srebrnej gospodarki lub zmierzające w kierunku rozwoju miast i gmin przyjaznych starzeniu, uwzględnione zostały jednak w różnym stopniu w poszczególnych obszarach planowania strategicznego. Syntetyczne ujęcie planowanych działań samorządów, pogrupowane i sklasyfikowane według przyjętych ośmiu obszarów działań, przedstawione zostały w tab. 2.

Obszarami najczęściej podejmowanymi w częściach projekcyjnych strategii rozwoju miast i gmin ROF są działania rewitalizacyjne, mające na celu dostosowania przestrzeni publicznych i budynków do potrzeb osób starszych. Jest to najbardziej spójny obszar planowania, wpisujący się zarówno w projekty działań strategicznych określone w *Programie Rewitalizacji dla ROF* [2015, s. 203], jak i w cele oraz działania *Strategii ZIT ROF* [2016, s. 158, 190]. W projektowanych przez władze lokalne działaniach miast i gmin ROF główny nacisk kładziono na kwestie związane z likwidacją barier architektonicznych w przestrzeni publicznej.

Drugi w kolejności obszar to wsparcie społeczności osób starszych oraz przygotowanie szerokiej i dostosowanej do ich potrzeb oferty usług zdrowotnych. Działania te wpisują się najpełniej w obszary strategicznego planowania na poziomie regionalnym (*Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020*) oraz w dokument strategiczny *Diagnoza potrzeb seniorów zamieszkałych na terenie ROF*. Kolejny, często projektowany w celach i działaniach strategicznych na poziomie lokalnym obszar, to szacunek i integracja społeczna. Odnoszący się do postrzegania osób starszych przez innych mieszkańców zbiór działań i zadań strategicznych, jest zapowiedzią pozytywnych i niezwykle pożądaných zmian myślenia na temat starzenia się i starości. Kolejną grupę aktywności samorządów lokalnych obejmowały działania na rzecz bezproblemowego poruszania się w przestrzeni miast i gmin, czyli kwestie związane z poprawą funkcjonowania transportu publicznego. Na uwagę zasługuje również, mocno akcentowana niestety tylko w czterech gminach, konieczność zwiększenia zaangażowania się seniorów w życie miasta – czyli obszar związany z partycypacją społeczną.

Obszarami strategicznego planowania, które wymagają zdecydowanie większej uwagi ze strony władz lokalnych są: związane z możliwościami pracy wolontariackiej i zawodowej partycypacja obywatelska i zatrudnienie, budujące fizyczne otoczenie seniora mieszkalnictwo oraz niezwykle istotne kwestie związane z komunikacją i informacją dla seniorów.

Zakończenie

W programowaniu rozwoju regionalnego i lokalnego, priorytetowo, bez wątplenia, należy traktować zapobieganie skutkom niekorzystnych przemian demograficznych oraz wykorzystanie potencjału srebrnej gospodarki. Jest to ten obszar interwencji, który może przynieść istotne i trwałe efekty mnożnikowe poszczególnym układom terytorialnym.

W dokumentach strategicznych ROF oraz strategiach rozwoju poszczególnych jego miast i gmin, mimo istnienia obszarów wymagających doinwestowania w ramach ZIT, widać projektowane działania na rzecz rozwiązań dla tzw. miast i gmin przyjaznych starzeniu. Inaczej kształtuje się sytuacja w obszarze możliwości wykorzystania potencjału srebrnej gospodarki. Na podstawie przeprowadzonych badań trudno jednoznacznie wnioskować, w jakim stopniu autorzy poszczególnych strategii rozwoju utożsamiają projektowane cele i działania z założeniami tej koncepcji. W wielu przypadkach strategiczne działania sprowadzają się do zaspokajania potrzeb społecznego jej wymiaru. Aspekt ekonomiczny srebrnej gospodarki jest pomijany lub znacznie marginalizowany. Natomiast dla zapewnienia możliwości trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego, istotne jest projektowanie działań strategicznych uwzględniających obydwie komponenty – społeczny i ekonomiczny. Zatem projektowane koncepcje zintegrowanych przedsięwzięć, służące koordynacji działań w poszczególnych gminach, a tym samym prowadzące do osiągnięcia efektów synergicznych w tym zakresie na terenie całego ROF, powinny istotnie wspierać ekonomiczny aspekt srebrnej gospodarki. Pozwoli to odpowiednio, czyli kompleksowo i adekwatnie do tempa zachodzących zmian, przygotować Rzeszowski Obszar Funkcjonalny do wykorzystania procesu starzenia się i wzrostu liczby seniorów jako szansy rozwojowej.

Literatura

- Global Age-friendly Cities: Guide*, WHO, [http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf], stan na dzień 02.12.2016].
- Golinowska S., 2014, *Srebrna gospodarka – element strategii rozwoju regionalnego*, [w:] *Starzejące się społeczeństwo: nowe zadania dla polityk publicznych*. Małopolskie Studia Regionalne, nr 2–3/31–32/2014, Kraków.
- Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich*, MRR, Warszawa, luty 2013.
- Kubejko-Polańska E., 2017, *The Role of Local Self-government in Stimulating Urban Development in the Context of the Construction of Age-friendly Cities and the Concept of Silver Economy*. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 49 (1/2017), w druku.
- Kubicki P., 2014, *Miasta i gminy przyjazne wszystkim mieszkańcom. Miasta Przyjazne Starzeniu: Przewodnik*. Fundacja Res Publica i Instytut Badań Przestrzeni Publicznej, Warszawa.

- Prognoza ludności na lata 2014-2050*, Studia i Analizy Statystyczne, GUS, Warszawa, 2014, [http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5469/1/5/1/prognoza_ludnosci_na_lata___2014-2050.pdf].
- Program Rewitalizacji dla Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, 20 marca, 2015.
- Rudnicka M., Surdej A., 2013, *Gospodarka senioralna. Nowy sektor gospodarki narodowej w Polsce*. Centrum im. Adama Smitha, Warszawa.
- Silver Economy Network of European Regions*, [www.silvereconomy-europe.org].
- Strategia ZIT ROF*, Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER Rzeszów – Cieszyn, czerwiec, 2016.
- Szukalski P., 2012, *Trzy kolory: srebrny. Co to takiego silver economy?* „Polityka Społeczna”, nr 5-6.
- Żakowska M., 2014, *Wstęp do polskiego wydania. Miasta Przyjazne Starzeniu. Przewodnik*. Fundacja Res Publica i Instytut Badań Przestrzeni Publicznej, Warszawa.